

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI

YILDIRIM KOÇ

Türkiye tarihinde ilk kez, yönetenlerin artık eski yöntemlerle yönetemedikleri ve yönetilenlerin de artık aynı şekilde yönetilmek istemedikleri bir süreçte, işçi sınıfının halkımızın çok büyük çoğunluğunu oluşturduğu koşullarda giriyoruz. Türkiye işçi sınıfı, nicel ve nitel olarak çok gelişmiş bulunduğu koşullarda, gelirlerine ve haklarına yönelik çok ciddi tehditlerle karşı karşıyadır. Bu nedenle, Türkiye işçi sınıfının çok geniş kesimleri, tarihinde ilk kez, mevcut düzenin dışındaki siyasi seçeneklere karşı duyarlı hâle geliyor.

Emperyalizme ve kapitalizme karşı olanların halk kitleleri açısından güven duyulan bir güç odağı hâline gelebilmesi durumunda, bu seçenek tek tek bazı işçilerin veya işçi gruplarının değil, işçi sınıfının geniş kesimlerinin benimseyeceği ve uğrunda mücadeleyi göze alacağı bir gerçeklik kazanabilir.

Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birini yaşamaktadır. Hayat pahalılığına karşı, geçinebilecekleri bir ücret talebiyle ülkenin farklı bölgelerindeki işçi eylemleri bugünden artmaktadır. Bu krizin esas yıkıcı etkilerinin işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakalar tarafından tam olarak hissedilmesi, 2024 yılı Mart ayındaki yerel seçimlerden sonra yaşanacaktır. Yerel seçimlerde halkın oyunu alabilmek için günümüzde başvurulan bazı önlemler, krizi daha da derinleştirecektir.

Türkiye hızla işçileşiyor

Türkiye nüfusunun giderek artan bölümü, yaşamını işgücü satışıyla kazanan ve yan gelirleri giderek azalan insanlardan, kanunlarımıza göre işçi, memur, sözleşmeli personel olarak çalıştırılan ücretlilerden oluşuyor. Bu kesime, işgücünü satabilmek veya işçi/memur olabilmek için çaba gösteren işsizler ve bir dönem hayatını işçi/memur olarak kazandıktan sonra emekliliğe hak kazananlar da eklendiğinde, işsizi, çalışanı ve geçmişte çalışmış olanı kapsayan bu toplumsal sınıf, Türkiye'nin en büyük toplumsal gücünü oluşturuyor.

1965 yılında Türkiye'de gelir getirici bir işte çalışan ücretlilerin toplam sayısı 3,0 milyon iken, 1970 yılında 4,2 milyon, 1975 yılında 5,4 milyon ve 1980 yılında da 6,2 milyona çıktı.

Ücretlilerin gelir getirici bir işte çalışanlara oranı 1965 yılında yalnızca yüzde 22,4 idi. Bu oran 1970 yılında yüzde 27,6'ya, 1975 yılında yüzde 31'e, 1980 yılında da yüzde 33,4'e yükseldi.

Ücretlilerin sayısı 1990 yılında 9,0 milyona yükseldi. 1990 yılında ülkede gelir getirici bir işte çalışanların toplam sayısı 23,4 milyondur. Bu kişilerin yüzde 38,5'i ücretliydi. 9,0 milyonluk ücretliye karşılık, 5,2 milyon kişi kendi hesabına çalışıyordu ve 8,9 milyon kişi de ücretsiz aile çalışanıydı.

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2000 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, ücretlilerin sayısı 11,3 milyona yükselmişti. Ücretlilerin istihdam içindeki payı ise yüzde 43,5'ti.

TÜİK'in 2023 yılı Mart ayı verilerine göre ise, Türkiye'de ücretlilerin sayısı 22,3 milyon, gelir getirici bir işte çalışanlar içinde ücretlilerin oranı yüzde 71,9'dur.

Türkiye'de günümüzde gerçekte ücretlilerin sayısı 22,3 milyonun da üzerindedir. Birçok emekli ve öğrenci tam zamanlı veya kısmi zamanlı olarak çalışmakta, ancak anketlerde bu kimlikleriyle gözükmemektedir. Eve iş-verme sistemi içinde bir işverenden aldıkları işi evlerinde yapanlar da hukuken işçi olmakla birlikte, anketlerde işçi olarak gözükmemektedir. İşsizler de esasında bir işyerinde ücret karşılığında çalışmak isteyen potansiyel işçilerdir.

Ücretlilerin sayısındaki bu artışın iki kaynağı, hızla tasfiye olmakta olan kentlerdeki esnaf-sanatkâr ve kırsal bölgelerdeki küçük meta üreticileridir.

Türkiye'de kamu sektöründe istihdam geçmişten beri önemliydi. Özellikle yürürlükteki mevzuatın uygulanmasında ve toplu iş sözleşmeleriyle yeni hakların elde edilmesinde, kamu kesimi yıllarca öncülük yaptı. Hükümetler de siyasi destek almak

amacıyla kamu kesiminde istihdamı artırma eğilimindeydi. Ancak ekonomik krizlere ve IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların baskılarına bağlı olarak özelleştirme, fason üretim, taşeronlaşma gibi uygulamalarla kamu kesiminde istihdamda bir daralma yaşandı.

Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları döneminde kamu kesiminde istihdamda yeniden bir artış gerçekleşti. Bu artışın bir kaynağı, memur sayısındaki yükseliştir. İkinci kaynak, 2 Nisan 2018 tarihi itibarıyla kamu kesiminde taşeron işçisi olarak çalışanların kadroya geçirilmesidir. Bu gruptaki işçi sayısının yaklaşık 800 bin olduğu tahmin edilmektedir.

Resmî verilere göre, 2023 yılı Mart ayında kamu kesiminde toplam istihdam 5.036.795 kişiydi.

Bu toplamın 3,1 milyonu memur, 566 bini sözleşmeli personel, 1.161.493'ü daimi işçi, 55.427'si geçici işçi ve 107.594'ü de "diğer işçi" idi.

Sendikal örgütlenme

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 31. Temmuz 2023 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan verilerine göre, Türkiye'de 16.413.359 işçi bulunuyordu ve bunların 2.421.940'ı 20 işkolunda örgütlenmiş sendikalara üyeydi. İşçi statüsünde çalışanlar arasında sendikalaşma oranı yüzde 14,76 idi.

Sendika üye sayılarının işçi sendikaları konfederasyonlarına göre dağılımına ilişkin son veri, 28 Ocak 2022 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlandı. Bu verilere göre Türkiye'deki işçi sendikaları konfederasyonları ve

bunlara bağılı sendikalara üye toplam işçi sayıları aşağıda gösterilmektedir:

Türk-İş (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	1.213.439
Hak-İş (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	727.187
DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	212.593
Tüm-İş (Tüm İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	997
Ülkem-İş (Ülkem İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	4.337
Anadolu-İş (Anadolu İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	1.017
Yeniden MİSK	220
Bağımsız Sendikalar	29.855
Toplam	2.189.645

Bu veriler abartılıdır. Sendikaların toplu iş sözleşmesi kapsamındaki üye sayıları bu verilerin yaklaşık üçte ikisi düzeyindedir.

11 hizmet kolunda örgütlü kamu görevlileri sendikalarının üye sayıları ise, işyerlerinde sendikalar arasında sağlanan mutabakata göre belirlendiğinden, büyük ölçüde doğrudur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 4 Temmuz 2023 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan istatistiklerine göre, kamu çalışanları sendikaları üst örgütlerine bağılı sendikaların toplam üye sayıları aşağıda gösterilmektedir:

MEMUR-SEN (Memur Sendikaları Konfederasyonu)	1.035.278
TÜRKİYE KAMU-SEN (Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu)	552.948
KESK (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu)	163.656
BİRLEŞİK KAMU-İŞ (Birleşik Kamu İşgörenleri Sendikaları Konfederasyonu)	162.475
BASK (Bağımsız Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu)	12.633
HAK-SEN (Kamu Çalışanları Hak Sendikaları Konfederasyonu)	2.769
ÇALIŞAN-SEN (Çalışanlar Birliği Sendikalar Konfederasyonu)	7.136
TÜM MEMUR-SEN (Tüm Memur Sendikaları Konfederasyonu)	1.562
ANADOLU-SEN (Anadolu Eksen Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu)	673
ŞEHİT-GAZİ-SEN KONFEDERASYONU (Gazi, Gazi ve Şehit Yakınları ile Tüm Vatandaşlar Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu)	1.329
MİL-SEN (Manevi İlkeli ve Liyakatli Sendikalar Konfederasyonu)	9.183
YURT-SEN KONFEDERASYONU (Yurt Sendikaları Konfederasyonu)	1.450
TÜM KAMU-SEN (Tüm Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu)	655
HÜR-SEN (Hürriyetçi Sendikalar Konfederasyonu)	21.750
Bağımsız Sendikalar	157.147
Toplam	2.130.644

Türkiye’de işçi sınıfının örgütlülük düzeyini incelerken yalnızca sendika üyesi sayılarına ve sendikalaşma oranlarına bakmak doğru değildir.

Türkiye’de özellikle istihdamın büyük ölçüde süreklilik gösterdiği tüm işyerlerinde sendikal örgütlenme olmasa bile işyerinde sözü dinlenen doğal işçi önderleri vardır. İşverenle ilişkilerde bu doğal öncü işçilerin deneyim ve önerilerinden yararlanır. İşyerinde sorunların ağırlaşması durumunda ise bu işçilerin önderliğinde veya bu süreçte öne çıkan yeni işçilerin öncülüğünde örgütlü tepkiler gösterilir. Özellikle sosyal medya olanaklarının kullanılmasıyla bu tür gayriresmî örgütlenmeler önemlidir.

Sendikaların dışında çeşitli yöresel, sektörel veya mesleki dernekler de dönem dönem etkili olmuştur ve olmaktadır.

Diğer taraftan, sosyal medya üzerinden örgütlenen çeşitli platformlar da (ataması yapılmayan öğretmenler, başlangıçta emeklilikte yaşa takılanlar, vb.) işçi sınıfının çeşitli kesimlerinin tepkilerinin incelenmesinde mutlaka dikkate alınmalıdır.

İşçiler sendikalara niçin üye olmuyor?

Türkiye’de ücretliler içinde sendikalaşma oranı genellikle doğru hesaplanmamaktadır.

Çeşitli yayın organlarında Türkiye'de sendikalaşma oranının yüzde 14,76 olduğu ileri sürülmektedir.

Bu bilgi iki açıdan doğru değildir.

Birinci yanlış, Türkiye'de sendikalaşma oranını hesaplarken, memur ve sözleşmeli personel statülerinde çalışanlar arasındaki sendikalaşmanın dikkate alınmamasıdır. 4 Temmuz 2023 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan verilere göre, Türkiye'deki toplam 2,9 milyon kamu görevlisinin 2,1 milyonu sendika üyesiydi; sendikalaşma oranı yüzde 74,54 idi.

Bu iki kesim birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'deki sendikalaşma oranı yüzde 23,6 olmaktadır. İşçilerin ve kamu görevlilerinin toplam sayısı 19,3 milyondur. Sendika üyesi işçilerin ve kamu görevlilerinin toplam sayısı 4,6 milyondur. Sendikalaşma oranı yüzde 23,6'dır.

2019 yılına ilişkin OECD verilerine göre, Kanada'da sendikalaşma oranı yüzde 26,1; Almanya'da yüzde 16,3; İtalya'da yüzde 32,5; Japonya'da yüzde 16,8; ABD'de yüzde 9,9; İngiltere'de yüzde 23,6. OECD ülkeleri ortalaması ise yüzde 15,9 idi.

Bu veriler dikkate alındığında, resmî veriler temelinde bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye'de sendikalaşma oranının öyle pek de düşük olduğu söylenemez.

İkinci yanlış, işçi ve kamu görevlileri sendikalarına ilişkin gerçek durumdan kaynaklanıyor. İşçi sendika-

larına üye sayısı 2.130.644 olarak görülmektedir. Ancak bu sayının küçümsenmeyecek bir bölümü gerçekte sendikal örgütlülük ve çalışma içindeki sendika üyeleri değildir. Gerçekten sendikal örgütlülük içinde olanların sayısı herhâlde bu rakamın ancak üçte ikisi kadardır.

Kamu görevlileri sendikalarının üye sayıları doğrudur. Ancak buradaki sorun da iktidar yanlısı Memur-Sen'e bağlı sendikaların üye sayısının 1.035.278 olmasıdır. Bu sayede kamu görevlileri arasında yüzde 74,54 gibi yüksek bir sendikalaşma oranına ulaşılmaktadır.

İşçi sendikalarına gerçek üyelik, resmî veride belirtildiği gibi yüzde 14,76 değil de, yaklaşık yüzde 10'dur.

İşçilerin büyük çoğunluğunun sendikalara üye olmamasının çeşitli nedenleri vardır.

Birinci neden, AKP iktidarları döneminde uygulanan tüketici kredisi ve

kredi kartı politikasıdır. 2003 yılından itibaren, yaşam standardını yükseltmek isteyen sıradan işçinin önünde iki önemli seçenek oluştu: Ya bir sendikada örgütlenerek ve gerektiğinde grev ve direnişi ve hatta işten atılmayı da göze alarak işverenine karşı bir mücadeleye girecek, ya da düşük faizli kredi kartını ve tüketici kredisi kullanarak ihtiyaçlarını karşılayacak; düşük faizle nakit kredisi çekecek. İşçilerin büyük bölümü bu ikinci seçeneği tercih etti. Geçim sıkıntısı arttığında kredi kartına yüklendi. Kredi kartı ve tüketici kredisi, sendikal örgütlülük ve mücadelenin alternatifi olarak kullanıldı. Ancak, bu borçlanma süreci son yıllarda tıkandı.

İkinci neden, işverenlerin sendika karşıtı tavrı ve uygulamalarıdır. Birçok işyerinde sendikalara üye olan işçiler işten atıldı ve özellikle Anadolu'nun bazı bölgelerinde işverenler arasında paylaşılan kara liste uygulaması gündeme geldi; işten sendikal nedenlerle çıkarılan birçok işçi, başka işyerlerinde işe alınmadı. İşsizlik korkusu, kredi kartı ve tüketici kredisi taksitleriyle birleştiğinde, örgütlü mücadeleden çekinmeyi getirdi. İhtiyaç duyulan ek gelirin sağlanması için ya fazla mesai veya bir başka işyerinde ek iş yapıldı, ya da ailede daha önce çalışma yaşamına girmemiş olan bireyler çalışmaya zorlandı.

Diğer bir neden, özellikle Suriyeli ve Afgan sığınmacılarla birlikte yaygınlaşan yabancı kaçak işçi tehdididir. Türkiye'de günümüzde Suriye'nin

yanı sıra, Afganistan, Özbekistan, Azerbaycan ve hatta Nepal gibi ülkelerden gelen yabancı işçiler kaçak olarak çalıştırılmaktadır.

Sendikal örgütlülüğe uzak kalınmasının diğer bir nedeni, özellikle asgari ücretli işçilerin (örgütsüz bir biçimde, bireyler olarak) seçimlerdeki oy güçlerinden yararlanarak satınalma güçlerinin artırılmasını sağlamasıdır. 2003-2023 döneminde asgari ücretin satınalma gücü, herhangi bir örgütlülük veya eylem olmaksızın önemli ölçüde artırılınca, sendikalara duyulan ilgi de azaldı.

Sendikalara uzak kalınmasının diğer bir nedeni, hükümetlerin, kendilerine yandaş olmayan sendikalara karşı olumsuz tavrıdır. Hükümet yandaş sendikalar ise, işçi haklarının ve temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi konusunda uzlaşmacı bir çizgi izlediler ve sendikaların itibar kaybına uğramasına neden oldular.

Sendikal örgütlülüğün geriliğinde yürürlükteki mevzuatın yarattığı bazı sorunlar da bulunmakla birlikte, ana neden, diğer etmenlerdir. Özellikle iş güvencesine ilişkin düzenlemeler, bazı yetersizliklere ve yargının geç işlemesine rağmen, önemli bir güvencedir. Sendikal örgütlülükteki geriliğin tek nedeninin mevzuat olduğunu ileri sürmek doğru değildir.

Mevzuatta önemli sorunlar yokken, yargının pahalı olması ve yargılama sürecinin çok uzaması, sendikalaşma hakkının kullanılmasında önemli bir engel oluşturmaktadır.

Sendikaların aldığı hakların en azından bir bölümünün işverenlerce sendikasız işyerlerinde de uygulanması, sendikalaşma eğilimini zayıflatmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin 30 Aralık 2020 tarihli kararıyla, sendika üyesi olmadan, dayanışma aidatı ödeyerek toplu iş sözleşmesinden aynen üyeler gibi yararlanmanın sağlanması da sendikalaşma eğilimine zarar verdi.

Sendikal örgütlülüğe duyulan güveni azaltan ve sendikaların itibarını sarsan en önemli etmen, bazı sendikacıların yanlış tavırlarıdır. Günümüzde herkesin elindeki akıllı telefon ve "sosyal medya", herhangi bir sendikadaki yolsuzluk, lüks harcamalar ve benzeri yanlış uygulamaların anında duyulmasını sağlamaktadır. Bazı sendikalardaki antidemokratik uygulamalar da tepki çekmektedir. Birçok işçi, bazı sendikacıların bu yanlış uygulamaları nedeniyle, sendikal örgütlülüğünden uzak durmaktadır.

Birçok sendikada genel merkez ve hatta şube yöneticilerinin işyerlerindeki üyelerle ilişkisi, genel kurultan genel kurula delege seçimleriyle sınırlıdır. "Sendika eğitimi" adı altında yapılan işe, şube yöneticileri ve bazı işyeri sendika temsilcilerinin eğlendirilmesiyle sınırlıdır.

Sendikaların önemli bir bölümü, sendikasız işçileri sendikaya üye kaydetme konusunda bir çaba içinde değildir. Birçok sendika, sendikal örgütlenme sırasında işten çıkarılan işçilere destek vermeyip onları yalnız bırakınca, sendikal örgütlülüğe duyulan güven iyice azalmaktadır.

Giderek daha da derinleşmekte olan ekonomik kriz ve özellikle 2024 yılı Mart ayındaki yerel seçimlerden sonra olağanüstü bir hızla gelişecek mutlak yoksullaşma, işçiler arasında hem kitle eylemleri eğilimini, hem de sendikalaşma çabalarını artıracaktır.